

הכותב כל נכסיו לבנו (בבא בתרא קלא)

גליון 433

בדף קלא: אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא. פשיטא בנו הגדול לא עשאו אלא אפוטרופוס. בנו הקטן מאי. איתמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל אפילו בנו קטן המוטל בעריסה.

ופי' הרשב"ם פשיטא בנו הגדול שכתב לו כל נכסיו לא עשאו אלא אפוטרופא, דרוצה הוא שיחלקו לו אחיו כבוד וכו'.

ובדף קל. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, שאם אמר על מי שראוי ליורשו שירש נכסיו, דבריו קיימין.

וכתב הרשב"ם (בד"ה כרבי יוחנן בן ברוקה) והא דאמרינן לקמן (קלא:): אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא ואמרינן הוא הדין נמי לבנו דאם כתב לו כל נכסיו לא עשאו אלא אפוטרופא ה"מ כותב לשון מתנה או אומר לשון מתנה דלכבודו איכוין להקנות לו נכסיו אבל לשון ירושה קנה הכל בדין תורה כדנפקא לן מביום הנחילו את בניו, דבשלמא לשון מתנה איכא למימר דהקנה לו הני נכסים להיותן בחזקתו כדין אפוטרופא וכו' ויש שנותן מתנת אפוטרופוס אבל ירושה אינה יכולה להיות אלא אם כן קונה הנכסים קנין גמור דלשון ירושה משמע שקם תחת המוריש לקנות נכסיו לגמרי וכו' אבל אם אינו אלא אפוטרופוס נמצא שלא הוריש לו כלום וכו'.

והיינו דיש לכאורה סתירה בין דברי שמואל בדף קלא: לדברי שמואל בדף קל., דבדף קל. פסק כר' יוחנן בן ברוקה, שאם האב נותן כל נכסיו לבנו קנה כולם כי האב יכול להוריש לאחד מבניו כרצונו. ואילו בדף קלא: אמר שמואל שהנותן כל נכסיו לבנו לא עשאו אלא אפוטרופוס, דרק מינה אותו על הנכסים אבל לא ירש יותר מאחיו.

ועל זה תירץ הרשב"ם דיש לחלק בין אם אמר בלשון ירושה או בלשון מתנה. ואין נפק"מ אם אמר או כתב אלא שאם נתן בלשון ירושה קנה הכל מדינו של ר"י בן ברוקה ואם השתמש בלשון מתנה לא הקנה לו כלום אלא מינה אותו על הנכסים של כל הבנים.

וביאר הרשב"ם דהחילוק הוא דבלשון ירושה לא שייך שיהיה אפוטרופוס, דאז נמצא שלא ירש כלום, דירושה היא קנין גמור אבל אם אמר לשון מתנה גם אם יהיה אפוטרופוס יש מתנה של אפוטרופוס, דהקנה לו הנכסים להיות בחזקתו דין אפוטרופוס. יש מתנה גמורה ויש מתנת אפוטרופוס אבל ירושה היא רק בהקנאה גמורה. (ויוצא מהרשב"ם שיש קנין במינוי האפוטרופוס).

מאידך ברי"ף כתב (דף נט: לדפי הרי"ף) דדוקא הכותב (הוי אפוטרופוס) אבל אמר יירשני בני שפיר דאמי וירית ליה דקיימא לן כר' יוחנן בן ברוקה. והקשה הרי"ף מהגמ' לקמן בדף קלג. ששם מבואר שהכותב כל נכסיו לאחר אם ראוי ליורשו נוטלן משום ירושה, הרי שגם בכתיבה אמרינן שהוריש לו כר"י בן ברוקה. ותירץ ההוא בשאר יורשין כגון בת בין הבנות ואח בין האחים אבל בן בין הבנים בכתיבה לא עשאו אלא אפוטרופוס כדקאמר שמואל.

מבואר ברי"ף דהגמ' בדף קל. איירי באומר לבן דאז דינו כיוורש כר"י בן ברוקה והגמ' בדף קלא: איירי בכותב לבנו דאז הוי אפוטרופוס. ובשאר יורשים אפי' בכותב הוי ירושה.

וביאר בנמוקי יוסף בשם ר"ח הטעם לחלק בין כתב או לא, דבכותב אית ליה קלא משום שטרא, ואפוטרופוס ניחא ליה דיפוק עליה קלא כי היכי דלישתמעון מיליה, ולכן אמרינן דנתכוין למנותו אפוטרופוס אבל זה רק בבנו ואשתו דקפיד ביקרייהו.

לפי הרשב"ם החילוק הוא בין לשון ירושה ללשון מתנה ולרי"ף הדין תלוי אם אמר או כתב בשטר.

וישנה שיטה שלישית. ברא"ש (סי' לא) כתב דמצינו למימר דהא דקאמר ר' יוחנן בן ברוקא דקני בלשון ירושה מיירי דפירש בהדיא שאינו עושהו אפוטרופא אלא רוצה שיירש. ולפי"ז בין באומר בין בכותב סתם הו"ל אפוטרופוס. וכן כתב בחי' הר"י מיגש דיש לנו להעמיד דברי ר"י בן ברוקא בדגליא דעתיה דלהקנאה גמורה איכוון, דחידש ריב"ב דבמקום שנתבאר ממנו בוודאי דלהקנאה גמורה איכוון אפילו שלא אמר בלשון מתנה אלא בלשון ירושה דבריו קיימין. ובאופן דלא גלי אדעתיה אמרינן דלעשותו אפוטרוס איכוון. ויוצא דיש ג' שיטות. לרשב"ם תלוי אם השתמש בלשון ירושה או מתנה. ולרי"ף תלוי אם אמר או כתב. ולר"י מיגש דוקא באופן שפי' להדיא שכוונתו שרוצה להקנות, יורש. אחרת, הוי אפוטרופוס.

והנה לפי הרשב"ם כשאומר לשון ירושה ברור שאין כוונתו למינוי אפוטרופוס וכו"ל. ורק כשאומר בלשון מתנה דיתכן דהוי נתינה לשם מינוי אמרינן שמסתמא מינהו אפוטרופוס כי רוצה בכבודו. ואילו לפי הרי"ף מסתמא כוונתו לירושה רק דכאשר כתב בשטר שאז ניכר שכוונתו לפרסום, אז מוכח שכוונתו למינוי אפוטרופוס. והיינו דלפי הרשב"ם לשון ירושה מוכיחה שאינו ממנה אפוטרופוס, ולרי"ף כשכותב מוכח ממעשיו שכוונתו לאפוטרופוס (אבל כשלא כתב א"צ בהוכחה דהוי ירושה אלא די שמסתמא התכוין להוריש. ולרשב"ם בסתמא אמרינן דמינהו אפוטרופוס). ולפי הר"י מיגש כדי שתיחשב ירושה צ"ל מוכח בצורה מפורשת שנתן לשם ירושה ולכן בעינן שיאמר בפירוש שאינו ממנה אותו אלא מוריש לו. והנה בדף קלג. אמר רב הונא שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר רואין אם ראוי ליורשו נוטלן משום ירושה (כר' יוחנן בן ברוקא) ואם לאו נוטלן משום מתנה.

ולפי הרשב"ם הרי בבנו הדבר תלוי אם כתב בלשון ירושה או מתנה, דאי כתב בלשון מתנה לא תיחשב ירושה אלא מינוי אפוטרופוס. ולכן כתב שם הרשב"ם שכתב כל נכסיו סתם ולא פירש לא לשון מתנה ולא לשון ירושה אלא סתמא נכסי לפלוני. ומבואר דבכתב לשון סתמא זכה מדין ירושה ולא אמרינן שמינהו אפוטרופוס.

א"כ יוצא שא"צ שיהא מוכח מלשונו שיהא ירושה (כמו שנתבאר לעיל) אלא כמו שכתב הרשב"ם בהמשך דלירושה א"צ לפירוש, דממילא קא ירית, ולא אמרינן שבא לעקור נחלה דאורייתא אם לא פירש, ולכן לא הוי מתנה אלא ירושה. והרשב"ם נקט שם דאיירי כגון בן בין הבנים. והרי כל זה שייך לגבי השאלה האם זה מתנה או ירושה אבל בבן יש עוד צד שבס"ה מינהו אפוטרופוס, ומנין שלא מינהו אפוטרופוס, וצ"ע. ובחי' הר"ן (דף קלא:) כתב בשם הרשב"ם דכל היכא דאמר בלשון ירושה ליכא למימר דלאפוטרופוסות התכוין. וז"ל וכי קאמר רב הונא לקמן הכותב כל נכסיו לאחרים אם ראוי ליורשן נוטלן משום ירושה אפי' בבן בין הבנים מצי לאוקומה, דנכסי לך סתם למי שראוי ליורשו ירושה היא, ומשום הכי קנה אבל בלשון מתנה מפורש לא עשאו אלא אפוטרופוס.

מבואר בר"ן דלשיטת הרשב"ם גם האומר או כותב נכסי לבני הוי כאומר שיירש ולכן פשוט שמקנה לו, ואינו ממנהו להיות אפוטרופוס. ומיושבת שיטת הרשב"ם למה בנכסי לך אין חשש שמינהו אפוטרופוס למרות שלא כתב בפירוש לשון ירושה, דלשון נכסי לך בבן הוי כאילו אמר לשון ירושה.

ולשיטת הרי"ף דס"ל דבאופן שכתב מוכח דמינהו אפוטרופוס אמאי כאן פשוט דהוי ירושה. ותירץ הרי"ף בעצמו (שם) דכאן איירי בשאר יורשיו ולא בבנו, וממילא אין צד שמינהו אפוטרופוס. וכל הנידון הוא אי הוי ירושה או מתנה. ולכן אמרינן דבראוי ליורשו הוי ירושה, ובאין ראוי ליורשו הוי מתנה.

למעשה בשו"ע נפסק (חו"מ סי' רמו סע' ד) הכותב כל נכסיו מתנה לאחד מבניו בין שהיה בריא בין שהיה שכיב מרע אפי' היה בן קטן מוטל בעריסה לא עשאו אלא אפוטרופוס והרי הוא בכל הנכסים כאחד מאחיו וכו'. וברמ"א כתב וי"א דדוקא שכתב לו בל' מתנה אבל שכיב מרע שכתב לו לשון ירושה קנה (טור).

וכתב בסמ"ע (ס"ק ה) דהשו"ע נקט כדעת הרי"ף והרמב"ם (שנקט כמו הרי"ף) דבכותב לו דוקא דינא הכי, דכיון דכתב לו, אמרינן דדעתו היה להחשיבו, שיצא עליו קול בשטר שמינהו על נכסיו וכו'. והרשב"ם והטור וסיעתייהו לא חלקו בין כתיבה לאמירה וכו' המה מחלקין בין נתנו לו בל' מתנה בין אם נתנו בלשון ירושה. וכן נקט הרמ"א.